

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיבוטיו של מתרגם

ד

בהמשך דבריי על חיבוטיו של מתרגם אביא דוגמה, שבה נעשה שימוש בסמיכות מסוימת שבמקרא, באופן שהסומך מתחלף והנסמך קיים ועומד. הדוגמה הזאת מצויה בתרגומו של בנימין טננבוים (טנא) לספרו של מרדכי שטריגלר „הנרות שאופלו“. בבואו לדבר על קטע של בגד הוא כותב „בדל-לבוש“; בבואו לדבר על פירור של דיבור הוא כותב: „בדל-מלה“. על השימוש הזה קטרג בביקורתו ד"ר י"ל ברוך („הבוקר“, גל' 3949) והוא שואל בה את המתרגם, אם אין הוא יודע, כי „בדל“ אין פירושה קטע אלא תנוך-האוזן ולא תבוא אלא בסמיכות לאוזן. והנה הקטרוג הזה ראוי לעיין בו, שכן השימוש בתיבת בדל כהוראת המתרגם אינו מיוחד לו, אלא התפשט גם בכתיבה שבמקור ורבו שימושיה.

ואם נעיין, נראה, כי תיבת בָּדַל בת יחידה היא במקרא והופעתה היחידה בדבר הנביא: „כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעיים או בדל-אוזן כן ינצלו בני ישראל היושבים בשומרון בפאת מטה ובדמֶשֶׁק ערש“ (עמוס ג יב). מבחינת חקר הלשון משמעה של „בדל“ אינו מבורר בתכלית ויש בזה מחלוקת הפוסקים, ואפילו השורש—אם בדל אם דל—שנוי במחלוקת זו, אבל מבחינת חיי הלשון משמעה המקובל של „בדל“ הוא דבר שנבדל, כלומר נפרד או דבר הניתן להיבדל, כלומר ניתן להיפרד. וההקבלה למלה

פֶּאָה מסייעה לכך שהוראתה תהא קְצָה. ולא עוד אלא נמצאו
 כמו הרד"ק, שהמשיכו הקבלה זו על המלה דְּמַשֶּׁק ואף היא
 נתפרשה פאה, וְנִית. עד מה ההוראה הזאת נתקבלה, אנו
 למדים מתוך כך, שמילונו של גור אומר בפשיטות: „בדל—
 חלק נפרד ונבדל ומוזה תנוך-אוזן: או בדל-אוזן“, וכדומה
 מילונו של אברהם אבן-שושן האומר: „חלק נבדל, קצה
 של דבר-מה, למשל בדל-האוזן, בדל-רצועה שמשחילים בתוך
 אכזם“. לאמור, כי ניתנת לנו רשות לתלות תיבת „בדל“
 בשמות-עצם שונים.

אמנם, דורי-דורות היו אדוקים בשימוש: בדל-האוזן,
 ואם נאמר להביא דוגמאות מרחבי ספרותנו, ועצמו מספור,
 ונסתפק בדוגמאות מעטות. ראשונה נזכיר דוגמה, שבה מובאת
 תיבת „דל“ והיא בפיוטו של ר' יוסף כספי „אָצִיל בדל-אוזן
 גָּדַל מכאוב ודָּל“ (מבחר השבעים, עמ' קנ"א), ומן האחרונים
 פרץ סמולנסקין המתאר סיטואציה קטנה של הקשבה לשיחה
 „האחד פיו פתוח ושומע והשני מגרד בדל-אוזן ושומע“
 („קבורת חמור“), וברור, שכוונתו היא לקצה האוזן, שגירודה
 פעולה הנעשית לרוב בלי משים. כוונה זו בולטת ביותר
 בתיאור אחר: „אך עתה חש כאב בבדל-אוזנו, ובפניו
 ובאצבעותיו אשר לא כיסה מפני הקרח“ (שם), שכן קצה האוזן
 רגיש בייחוד לקור. אולם אחרוני-אחרונים שבסופרינו מסמיכים
 אותו בדל לשמות אחרים, וקרוב ביותר להדו של מקרא הוא
 יצחק שנברג הכותב: „ובעלי מומים נאלחים, שציפו באורך-
 רוח לעצם ובדל-כרעיים“ („לילה בשומרון“). ולא
 עוד אלא הוא מצרף בדל ופאה לסמיכות אחת וכותב:

בדלי-פאות זעירים מסתלסלים על צדעיו" (בשר ודם)
ואילו אברהם צבי הלוי, הנאמן גם הוא להדו של המקרא
מחליף "פאה" ב"בדל" וכותב בשירו: "בְּבִדֵּל מִשָּׁה אֶל
שָׁאֵר שְׁכוֹר הַיָּד נִשְׁלַחַת" (מתוך הסוגר, עמ' פ"ד).

ובאמת נעשה השימוש הזה תחילה בשירה וממנה נכנס
לתוך הפרוזה. ואם להזכיר דוגמת-מעבר בין נאמנות למקרא
ובין שחרור ממנו, הרי אליהו מיטוס המסמך "פאה"
ו"בדל", וכן יכתוב בשירו: "אשְׁרֵי קִלְמֵן לִיב — שׁוֹאֵב
מִים — מְגָלוֹת הַחֵל / מִשֵּׁם נִמְלֻטִי בַּסֵּאת-זִקְנִי בְּבִדֵּל-
קְפוּטָתִי וּבִמְגָף אֶחָד" (תפילה חדשה לקלמן לייב שׁוֹאֵב
מִים). אולם אחרים נעקרים מאווירת הכתוב והדו ותולים את
התיבה "בדל" בעניינים שונים כגון תיאורי טבע, וכדוגמה
דברי אסתר ראב בשירה: "יֵהָא אָז שֶׁחַק אָפֵר כָּחַל / נָבֵט
מִעַל / וּבִדֵּל-צָנָן שְׁכוּחַ מִשְׁלָף בְּקִצְהוּ" (כפרג נישא ברוח).
או טוביה גלב לום בשירו: "מוֹאֲזִין יָבֵב שְׁפָרוֹת / בִּי הַדְּלִיק
בְּדִל-שֶׁל-סֶהָר שְׁגִיא (הלב לא ישוב כאי אז)". אולם השירה
לא הצטמצמה על השימוש במוחשות, אלא הפליגה גם לתחומים
אחרים. וכן כותב א' פרסמן בשירו: "מְבִדֵּל-חֵיוֹף מְלָכוֹת
לִי, וּבִקְטָן / הַהֲגִיגִים מְלוֹא-אָרֶץ נִתְקַפְּלָה" (שְׁקוּי חֲמִימוֹת
וְזֶרוֹם עֲצָבוֹן). ואברהם צבי הלוי יכתוב: "וְהֵמָּה בְּבִדֵּל אֶשְׁרָם
הַחֲמִים וְהַמְּבֹדָד לֹא יָדְעוּ" (מתוך הסוגר, עמ' ס').

ומשנפתח שער הצירופים, נעזרה בו הפרוזה, ורבות
הדוגמאות לשימוש זה במאמרים, ונסתפק במעטות. כן למשל
יכתוב ישראל כהן במאמר-פולמוס לאמור: "עושים רושם,
כאילו הם יושבים במארב ומצפים לאיזה כישלון או בדל-

כישלון של מדיניות ישראל" (הפועל הצעיר, תש"ט, גל' 11).
וישראל זמורה כותב במאמר ביקורת אחד על יריבו לאמור
„ולבסוף הוא זורק לי בדל-תכונה" ובמאמר אחר ייכתב
על עורך: „זרק מרוב הגינות עשה עמי חסד של בדל-
עריכה".

עינינו הרואות, מה מרובה הוא השימוש בתיבת פָּדָל
להוראת קטע, שיר; וספק אם מותר לפסול את הדרך הזאת,
שהוציאה מלה מקראית מתוך קיפאונה ועשאתה עניין של
חיים ותנועה. ומי לנו מבחין כח"נ ביאליק והוא הכותב
בכלל תיאור של ארוחה משופעת: „נגלה נגלה בליל-כלאים,
תערובת גרש וריפות ופול מבושלים ושלוקים יחד במלילי-
בצק ומדושנים לרוב בְּבִדְלִי-אָל ובתלתולי-מעיים
וקרב" („שור אבוס וארוחת ירק"). והרי מלה זו כבר נכנסה
במעגל הדיבור והיא מתנוססת לעיניך מעל עמודי האזהרה,
שמשרד התחבורה של ממשלתנו תקעם בדרכי ארצנו לאמור:
„אל תשליך בדל-סיגריה בצדי הכביש".